

О. Г. Макарчук

Національний університет “Львівська політехніка”

П'ЯТА КУРІЯ У БОРОТЬБИ ЗА ПОЛІТИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПРАВА (на матеріалах Західної України кінця XIX – початку XX ст.)

© Макарчук О. Г., 2014

Розглянуто питання спільної боротьби робітників та селян Західної України за загальне і рівне виборче право, за 8-годинний робочий день, за можливість безперервно відмічати 1 Травня тощо. Західноукраїнський робітничий клас (а поряд з ним – і селянство) стояли на позиціях, близьких до т. зв. австро-марксизму. На відміну від російського пролетаріату та селянства, народні маси Галичини пов'язували своє майбутнє з австрійським парламентаризмом.

Ключові слова: Австрійська парламентська монархія, робітничий клас Галичини, селянство Галичини, п'ята курія в Австрійській парламентській монархії.

The issues of joint struggle of workers and peasants of Western Ukraine for common and equal election right, 8-hour working day, right to celebrate May 1st etc. are considered. The working class of Western Ukraine (supported by the peasants) stood on position close to so-called Austria-Marxism. Contrary to Russian workers and peasants, the people of Galicia seen their future in Austrian parliamentary.

Key words: Austrian parliamentary monarchy, workers of Galicia, peasants of Galicia, fifth curia in Austrian parliamentary monarchy.

Кінець XIX – початок XX ст. ознаменувався змінами в економічному та, як наслідок, політичному житті західноукраїнських земель. Проникнення фінансового капіталу в промисловість і сільське господарство, створення акціонерних компаній та об'єднань, збільшення оборотів банків свідчили про поступове втягнення цієї відсталой провінції Австро-Угорщини у загальносвітовий економічний процес. Зростання фабрично-заводської промисловості привело до формування робітництва, найважливішим джерелом поповнення якого стали спролетаризовані селяни й розорені ремісники. Своєю чергою, новосформований робітничий клас істотно впливав на селянство та ремісників, їхню класову та політичну свідомість. Це полегшувалося тим, що мультинаціональне галицьке робітництво значною мірою зберігало зв'язки із селом.

Взаємовідносини та спільна боротьба робітників та селян за свої права стали предметом спеціального наукового інтересу в другій половині XX ст. На цю тему писали такі вітчизняні науковці, як І. С. Павлюк, Г. І. Ковальчак, І. І. Компанієць, Ф. Е. Лось та ін. [1]. До того ж більшість досліджень не виділяло ці питання в особливий предмет аналізу, характеризуючи їх в кращому випадку у межах загального історичного процесу в Україні.

Науковим працям радянської доби були притаманні потужна документальна база і водночас певна ідеалізація суспільних процесів у Східній Галичині в дусі “боротьби пролетаріату й селянства за своє соціальне і національне визволення”, помітна переоцінка російських революційних впливів у поєднанні з недооцінкою “опортуністичного” євромарксизму. На нашу думку, дещо переоцінені такі аспекти проблеми, як “пролетарський інтернаціоналізм”, боротьба з “опортунізмом” в робітничо-селянському середовищі тощо.

У сучасних вітчизняних дослідженнях (кінець ХХ – початок ХХІ ст.), на нашу думку, основна увага звернена на становище та боротьбу за свої права робітництва східних теренів України [2], виключаючи з цього процесу найчисленніший клас тогочасного суспільства – селянство. Попри широку публікацію документів історичної епохи науковці незалежної України дещо менше уваги приділяють власне архівній роботі, а також вивченню преси того часу. У частини доволанаукових істориків (популярних публіцистів) спостерігаються спроби ідеалізації австрійської конституційної монархії, замовчування незручних для ідеалізаторів кривавих сторінок класової боротьби.

Ця стаття ставить за мету не тільки введення до наукового обігу цікавого публіцистичного матеріалу з неурядової преси кінця ХХ – початку ХХ ст., але й концептуальні оцінки боротьби широких народних мас Східної Галичини за розширення своїх прав – пріоритети цієї боротьби, її форми і методи тощо.

Наприкінці ХІХ ст. у Східній Галичині, у Північній Буковині та Закарпатті фабрично-заводський пролетаріат налічував близько 55 тис. осіб [3, с. 459].

Наростання класових суперечностей призвело до радикалізації суспільного життя західно-українських земель. Якщо перші страйки (як робітничі, так і селянські) в Галичині у 70-х–80-х рр. ХІХ ст. носили передусім економічний характер, то 1890-ті рр. Вони поставили нові питання боротьби: за загальне і рівне виборче право, за 8-годинний робочий день, за право безперепонно відмічати 1 Травня тощо. Що показово, до загального процесу були втягнуті як робітничі, так і селянські маси. Причому економічні вимоги, залишаючись важливою складовою загального тренду, усе частіше поєднуються з політичними.

У лютому 1891 р. у Коломиї відбулося віче за участю 800 селян, на якому ставилися як політичні, так і економічні питання, – зокрема, вимоги запровадження української мови навчання у початковій та середній школі, відкриття українських учительських семінарій. Подібні вимоги висувалися на мітингах у Коломиї, Бродах, Турці [4, с. 534]. У лютому 1892 р. у Снятині відбулося віче з подібними вимогами, в якому взяли участь понад 2000 учасників. У Коломиї у 1893 р. відбувся першотравневий об'єднаний робітничо-селянський мітинг. У прийнятій резолюції учасники вимагали введення загального виборчого права і 8-годинного робочого дня [6].

У грудні 1894 р. у Львові пройшло спільне робітничо-селянське віче, учасники якого вимагали загального виборчого права, політичних свобод тощо [4, с. 535]. На вічі, що проходило у великій залі міської ратуші Львова і було присвячено 30-річчю творчої та суспільно-політичної діяльності М. Драгоманова, промови селян Юрка Лутчака з с. Ілинець поблизу Коломиї та Стефана Крайківського виділялися саме тим, що закликали до об'єднання з робітниками для боротьби за свої права, а також організації допомоги страйкуючим робітникам продуктами для того, щоб вони “могли витримати у боротьбі” [5, с. 5]. Учасники мітингу прийняли спеціальну вимогу про надання допомоги робітникам, якщо вони почнуть загальний страйк.

У 1895 р. Народна Рада організувала депутацію до царя, що складалася з 221 українця, зі скаргою на порушення місцевою владою положення про вибори. Депутація позитивних результатів не мала. Цікаво інше. Членів делегації доброзичливо зустрічали різноманітні віденські організації та групи. Так, один з членів депутації селянин Мекелита з села Бутин був запрошений на збори робітників і виступив там з яскравою промовою про те, що селяни експлуатуються так само, як і робітники. “Будьте впевнені, – заявив він, – якщо до чогось дійде – ми підемо з вами пліч о пліч” [7, с. 91–92].

Вибори до австрійського рейхсрату у 1897 р. поєднали робітників із селянами у відстоюванні спільних кандидатів. Більше того, коли поліція заарештувала найактивніших селян, які протестували проти фальсифікацій виборів, робітники виступили на захист арештованих, закидавши поліцію камінням [3, с. 461].

Початок ХХ ст. ознаменувався новим етапом визвольної боротьби. Робітники і селяни Галичини домагалися відміни анахронічної куріатної системи, введення загального, рівного і

прямого виборчого права. Відтак інтереси цих двох класів були близькими, що зумовлювало потребу спільних дій. Класова боротьба відсторонювала на другий план національні суперечності в робітничому та селянському середовищі.

Так, газета “Воля” від 15 травня 1900 р. писала про спільні робітничо-селянські збори у Бучачі, на яких виступили організатор робітничого руху в Галичині М. Ганкевич (українець) та засновник робітничого товариства в Бучачі Мозлер (єврей). Доповідачі розказали про “значіне політичних прав, політичних свобод і загального права виборчого” [8, с. 3]. Місцеві робітники та селяни “притакували виводам обох речників” [Там само].

Під впливом виступів робітників у 1902 р. широко розгорнувся селянський рух. Страйкову форму боротьби, що практикувалась робітниками, почали застосовувати й селяни. “Нам треба брати науку від фабричних робітників, – наголошував галицький український політик, один з засновників Української радикальної партії В’ячеслав Будзиновський, – бо вони перші видумали страйки” [9, с. 91]. Проте, якщо раніше селянські страйки відбувались серед сезонних найманих працівників (батраків), то на початку ХХ ст. вони поширюються й на селян-відходників, зайнятих на роботах у містах і містечках Галичини.

Під час страйку будівельників у м. Львові значна частина сезонних робітників з сільського пролетаріату відмовилася стати штрейкбрехерами і повернулася у села. Страйк відбувся у Львівському повіті у зв’язку з низькою оплатою праці (16 крейцерів на добу, але поширився й на сусідні повіти. До нього приєдналися сезонні робітники, які повернулись у села Гробелю і Довжанку. Далі страйк поширився й на сусідні села [10, с. 66].

Перша російська революція 1905–1907 рр., що її розпочали в сусідній державі робітники та підтримали селяни, відбилася й на активізації визвольного руху в Галичині. Питання, що постали перед революційним населенням Російської імперії, стали актуальними й для західноукраїнських трудящих. “Чого добивають ся хлопи (селяни. – О.М.) в Росії, – питала газета “Гайдамаки”. – І сама ж давала відповідь: “Перше всього они разом з робітниками і ліпшими людьми з інтелігенції хочуть вільних політичних порядків. Аби була воля говорити, воля писати, воля збирати ся, єднати ся. Аби права становили люди, вибрані від народу (...) аби сам нарід через своїх вибраних людей пильнував куди йдуть гроші з податків” [11, с. 5].

Для широких народних мас Галичини боротьба за краще майбутнє у цей час пов’язувалася передусім з боротьбою за виборчу реформу. Газета “Воля” повідомляла про багаточисленні робітничо-селянські віча на підтримку загального права голосування [12, с. 6]. Ця ж газета через місяць повідомила про масові народні заворушення на Буковині [13, с. 5].

28 листопада 1905 року у м. Сторожинці відбулося віче за участю робітників міста та селян навколишніх сіл, на якому була прийнята резолюція з вимогами виборчих прав. “Ми, робітники м. Сторожинця і околиць, солідарні з робітничим народом цілої Австрії, залишили сьогодні роботу і зібралися на віче, на якому вимагаємо загального і рівного права голосування” [14, с. 149]. 17 грудня того ж року у Вашківцях зібралися (незважаючи на негоду) більш як дві тисячі робітників та селян та прийняли резолюцію подібного змісту” [14, с. 149].

Що показово, кількість активних учасників різноманітних політичних акцій на підтримку реформи нерідко сягала п’ятизначної цифри. Таких показників, на нашу думку, не могли б забезпечити самостійно ні робітники, ні селяни – вимагалися дії об’єднані, скоординовані. Так, у Бучацькому повіті 11 січня 1906 р. відбулося віче, на яке зібралося близько 10 000 селян та “міських робітників, котрі вийшли з свого товариства з червоними прапорами” [15, с. 4]. Після багаточисленних промов “обсадили робітники і селяни ганок палати, заткнули там свої прапори і таблиці та відсьпівали пісні “Гей на горі Січ іде”, “Який то вітер”, “Не пора”, “Червоний штандарт”” [Там само]. Що цікаво, репертуар пісень складався як з національно-визвольної тематики, так і суто класової, “пролетарської”.

У підсумку відмітимо той незаперечний факт, що політична боротьба галицьких народних мас в умовах Австрійської конституційної монархії мала дещо іншу спрямованість, ніж активність народних низів Російської імперії. Тут переважали реформаторські, а не революційні настрої. Згадуваний у статті М. Ганкевич був прихильником і пропагандистом т. зв. австро-марксисту, поміркованих опортуністичних поглядів дотримувалась й більшість інших робітничих та селянських лідерів. Також у Галичині спостерігаємо вищий рівень взаємодії робітничого класу з селянством, якого так не вистачало російським революціонерам у 1905 – 1907 рр.

1. Павлюк І. С. *Революційне піднесення в Галичині під впливом російської революції 1905–1907 рр. // З історії західноукраїнських земель.* – К.: Вид-во Академії наук Української РСР. – 1957. – Вип. 1. – С. 43–59; Ковальчак Г. І. *Розвиток капіталістичної промисловості в Східній Галичині у 70–80-х роках XIX ст. // З історії західноукраїнських земель.* – К.: Вид-во Академії наук УРСР, 1958. – Вип. III. – 142 с.; Компанієць І. І. *Становище і боротьба трудящих мас Галичини, Буковини та Закарпаття на початку XX ст. (1900–1919 роки).* – К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1960. – 371 с.; Лось Ф. Е. *Формирование рабочего класса на Украине и его революционная борьба в конце XIX – в начале XX ст.* – К.: Госполитиздат УССР, 1955. – 332 с.; Парасунько О. А. *Положение и борьба рабочего класса Украины. (60–80-е годы XIX ст.).* – К.: Изд-во АН УССР, 1963. – 567 с.; Макаєв В. К. *Робітничий клас Галичини в останній третині XIX ст.* – Львів: Вид-во Львівського університету, 1968. – 206 с.

2. Студінський В. А. *Паперова промисловість України (XVI–XX ст.).* – Чернівці, 2005. – 20 с.; Богайчук С. С. *Залізничний транспорт України у другій половині XIX–поч. XX століття: Соціально-економічний аспект.* – К., 2000. – 18 с.; Куниця З. М. *Робітники України в суспільно-політичному русі (60–80-ті рр. XIX ст.).* – К., 2004, 18 с.

3. *Історія Української РСР: у 8 т.* – Т. 3. – К., 1978. – 607 с.

4. *История Украинской ССР: в 10 т.* – Т. 4. – К., 1983.

5. *Народ, 1894, 15 июля (№ 13–14).*

6. ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 4, спр. 3617, арк. 73.

7. *Громадський Голос.* – 1895, 30 грудня. – № 12.

8. *Воля (Львів).* – 15 мая 1900 р. – Ч. 10.

9. *Руський страйк в 1902 році. Зладив В'ячеслав Будзиновський.* – Львів: накладом “Свободи” в друкарні Народовій (Манецьких). – Ч. 9. – 1902. – 104 с.

10. *Яцкевич Є.А. Піднесення революційного руху в Східній Галичині в 1901–1902 рр. // З історії західноукраїнських земель.* – Ч. III. – К.: Вид-во Академії наук УРСР, 1958.

11. *Гайдамаки (Львів).* – 8 червня 1906 р. – Ч. 185.

12. *Воля (Львів).* – 1 падолиста 1905 р. – Ч. 15.

13. *Воля (Львів).* – 1 грудня 1905 р. – Ч. 17.

14. *Компанієць І. І. Становище і боротьба трудящих мас Галичини, Буковини та Закарпаття на початку XX ст. (1900–1919 роки).* – К., 1960. – 366 с.

15. *Гайдамаки (Львів).* – 8 лютого 1906 р. – Ч. 169.